

POVZETEK PRIPOMB IN PREDLOGOV NA ZELENO KNJIGO, KI SMO JIH POSREDOVALI PREDLAGATELJU, EVROPSKI KOMISIJI IN NAŠI EVROPSKI ZVEZI AGE platform

V tem prispevku so glavni poudarki pripomb in predlogov, ki se nanašajo na vlogo EU, v okviru vprašanj, ki jih postavlja Zelena knjiga.

1. Kako bi lahko spodbujali politike zdravega in aktivnega staranja v vseh starostnih obdobjih, začevši z otroštvom? Kako naj otroke in mlade bolje pripravimo na daljšo pričakovano življenjsko dobo? Kakšno podporo lahko EU nudi državam članicam?

Otrokom bi bilo treba nuditi znanja o staranju in njegovih posledicah že v šolskih programih, kjer najlažje in sistematsko dobijo temeljna spoznanja in opredelitev pojmov. Učinkoviti bi bili evropski programi spodbujanja aktivnosti mladih s financiranjem športno rekreativnih dejavnosti in tekmovanj, tudi čezmejnih. Del tovrstnega, evropsko podprtega aktiviranja mladih in otrok bi bilo tudi spodbujanje za vključevanje v te dejavnosti in oblikovanje minimalnih standardov za prisotnost športa v šolskih programih. Temu se mora pridružiti še razvoj aplikacij za digitalno vadbo. Primerna bi bila finančna pomoč pri nabavi računalniške opreme tako za mlade kot za starejše prebivalstvo, posebno tiste z nizkimi dohodki.

2. Katere so največje ovire za vseživljenjsko učenje v celotnem življenjskem ciklu? V katerem življenjskem obdobju bi z odstranitvijo teh ovir dosegli največji učinek? Kako bi se bilo treba tega lotiti na podeželskih in oddaljenih območjih?

Največja ovira je neenaka teritorialna in finančna dostopnost, ki so je deležne določene družbene skupine in pomanjkanje motivacije za nadaljnje izobraževanje pri generacijah v delovni dobi, če niso jasne možnosti uporabe znanja na tej osnovi (možnosti napredovanja). Programe za osebno rast, posebej starejši, pa smo v Sloveniji že dobro razvili in jih izvajamo. Države, skupaj z delodajalci in izobraževalnimi inštitucijami, bi morale razviti programe, prilagojene potrebam, ki jih zahtevajo tehnološke in druge spremembe. Ti programi bi morali temeljiti na posebnih pristopih, tehnikah učenja in usposabljanja, ki so prilagojene potrebam ciljnih skupin. Za starejše osebe so nujni posebni pristopi v tehnikah učenja in usposabljanja, ki temeljijo na spoznanjih gerontološke znanosti in upoštevajo omejitve starejše populacije. To še posebej velja za digitalizacijo oz. usposabljanje za uporabo digitalnih orodij.

Evropska komisija mora zagotoviti raziskovanje motivacijskih elementov, ki bodo omogočili pritegnitev starejših v procese učenja. Rezultati teh raziskav morajo postati orodje spodbud s strani EU.

Vseživljenjsko učenje ne sme ostati dobrina le v urbanih središčih. Podeželska in oddaljena območja potrebujejo naložbe v povezljivost. Treba je poskrbeti, da bodo imela dostop do širokopasovnih povezav ter naprav in znanj, potrebnih za uporabo digitalnih naprav. Nepokrita področja s širokopasovnim omrežjem niso tržno interesantna. Tu mora vstopiti država. Vzpodbude za to pa lahko ponudi Evropska komisija. Posebne programe in pomoč je treba usmeriti na od urbanih centrov oddaljena področja in regije.

3. Katere inovativne ukrepe politik, s katerimi bi se izboljšala udeležba na trgu dela, zlasti udeležba starejših delavcev, bi bilo treba natančneje obravnavati?

Potrebno bi bilo spodbujati delodajalce in starejše delavce same k vlaganjem v zaposljivost. Potrebujemo evropske, nacionalne in lokalne kampanje ozaveščanja vseh deležnikov o prepoznavanju škodljivosti stereotipov o starosti ter o smiselnosti in nujnosti vlaganja v daljše delovno življenje in vseživljenjsko učenje. Potrebno bo podaljševati čas dela in tudi prej vstopiti na delo. Ustvarjati moramo pogoje, da se bo mladina zaposlila čim prej in da bodo starejši ostali na delovnem mestu čim dlje.

Uvajati je potrebno ukrepe za omejevanje zgodnjih upokojitev, dvigniti zakonsko določene starosti za upokojitev, povečati prožnost pri časovnem okviru upokojevanja in odloženem upokojevanju, odpraviti zakonske prepovedi za delo upokojencev, uvesti davčne in finančne spodbude delodajalcem za zaposlovanje starejših delavcev, vključno z ustvarjanjem prilagojenih delovnih pogojev za starejše, podpreti starejše delavce pri uvajanju in uporabi digitalne tehnologije v delovnih okoljih, spodbujati zaposlovanje žensk in itd. Starejši s svojimi izkušnjami pomenijo dodano vrednost družbi in delovnim okoljem. Pripravištvo in mentorstvo še ni povsod uveljavljeno. Imamo že številne prakse dobrih rešitev, vendar je tem potrebno prilagoditi zakonodajo o trgu dela. Osnovo pa lahko zagotovijo ustrezne EU direktive.

Sveže delovne sile primanjkuje povsod v Evropi, zato je potrebno podpreti zakonite migracije. EU bi lahko za izboljšanje udeležbe migrantov na trgu dela ponudila neke skupne elemente rešitev, kot na primer: priprava modelov adaptacije in integracije migrantov ob mentorstvu starejših.

5. Kako bi lahko politike EU pomagale manj razvitim regijam in podeželskim območjem pri obvladovanju staranja in depopulacije? Kako bi lahko območja EU, ki se hkrati soočajo z izzivoma depopulacije in staranja, bolje izkoristila srebrno gospodarstvo?

Pri ohranjanju poseljenosti je izjemnega pomena zagotovljena infrastruktura, prometne povezave, informacijska omrežja, javne in osebne storitve, dostopnost do dobrin – trgovine, ipd. K praznjenju določenih poselitvenih območij v naši državi prispeva tudi celotna ali delna privatizacija javnih storitev (pošta, banke, lekarne...), ki v novi lastniški strukturi vrednosti le ekonomski interes oz. možnost ustvarjanja dobička pred skupnimi interesi prebivalstva. EU politike bi lahko manj razvitim regijam in podeželskim območjem pomagale s specifično naravnanimi razvojnimi programi, vzpostavitev usklajenih elementov pokrivanja teritorialnih razlik in jasnimi kriteriji financiranja.

Za spodbujanje podjetništva pri starejših je potrebno odpraviti starostne ovire za najemanje kreditov in pri zavarovalnih shemah ter sprejeti davčne olajšave. Omogočiti je treba tudi pridobitev znanja za razvoj podjetnosti interesentov. Treba je določiti tudi področja kjer je starostno podjetništvo želeno in nameniti finančna sredstva za oživljanje.

Neizkoriščen je še razvoj turističnih možnosti v manj razvitih regijah, z vključevanjem nakopičenih znanj starejših. To dopolnjujejo obrtni (rokodelski) proizvodi, ki pomenijo ustvarjalno produkcijo in prodajne priložnosti.

Pri srebrni ekonomiji bi morali vključiti produkcijo starejšim prilagojenih izdelkov, kar naj bi zagovarjala tudi EU

V Zeleni knjigi je izpuščen pomen in priložnosti srebrne ekonomija kot prispevka k rasti BDP in splošni družbeni blaginji, spremenjeni javni porabi, razbremenjevanju vseh generacij, zmanjševanju revščine in odvisnosti starejših, razvijanju novih oblik dela ter ohranjanju zdravja.

6. Kako bi lahko bolje podpirali prostovoljstvo starejših in medgeneracijsko učenje, tudi čezmejno, ter tako spodbujali izmenjavo znanja in državljansko udeleževanje? Kakšno vlogo bi lahko imela digitalna platforma ali druge pobude na ravni EU in na koga bi bilo treba te pobude nasloviti? Kako bi lahko prostovoljstvo mladih skupaj s starejšimi in za starejše povezali v medgeneracijske pobude?

Prostovoljstvo je potrebno vzpodbujati, ne sme pa postati izključno naloga starejših. Ciljano mora biti na vključevanje vseh generacij. Čeprav je to delo naslovljeno s »prostovoljno«, pa mora biti urejeno, tako zakonsko kot finančno. S tem bi bilo prostovoljnemu delovanju dano priznanje in ovrednotenje njegovega doprinosa družbi.

EU bi lahko gradila na skupnih točkah držav članic in ponudila elemente skupnega vrednotenja in nagrajevanja prostovoljstva.

Digitalna platforma bi morala zagotoviti ustrezen komunikacijski priključek, predvsem pa biti v pomoč pri opolnomočenju starejših za uporabo in razumevanje vsebin.

Povezavo prostovoljstva mladih in starejših bi bilo možno vzpodbuditi s konkretnimi programi dejavnosti v vsakdanjem življenjskem okolju, pa tudi drugače: druženja s kulturnimi dogodki, okoljevarstvenimi aktivnostmi, tekmovanji, s športnimi programi, skratka z vsebinami, ki privlačijo.

7. Katere storitve in spodbudno okolje bi bilo treba vzpostaviti ali izboljšati, da bi starejšim zagotovili samostojnost, neodvisnost in pravice ter jim omogočili udeležbo v družbi?

Pri obravnavi novih priložnosti in izzivih pri upokojevanju se je potrebno temeljiteje posvetiti vseživljenjskem učenju in možnostim delovnega ustvarjanja.

Pedagoški in vzgojni stroki mora država omogočiti redno izpopolnjevanje, spremljanje novosti na delovnem področju ter meddržavno primerjalno sodelovanje v okviru EU.

Za prejemanje novih tehnoloških znanj je treba dodatno razviti oblike usposabljanja, za podaljševanje fizične in mentalne sposobnosti, in ohranjanje osebne neodvisnosti. V celotni EU bi morali uvesti razne oblike priprave starejših zaposlenih na bodočo upokojevanje, kar je ena dobrih praks in zmanjšuje odvisnost v kasnejšem življenju.

Spodbudno okolje pomeni tudi pomoč in EU spodbudo pri ustanovitvi in delovanju samopomočnih humanitarnih organizacij starejših in drugih prostovoljcev kar starejšim nudi dodatne priložnosti za aktivno staranje.

8. Kako bi lahko EU podprla ranljive starejše, ki ne morejo zaščititi lastnih finančnih in osebnih interesov, zlasti v čezmejnih položajih?

Opozarjamo na starizem kot razraščan, prikrit in večinoma nepriznan, ter pri starejših ljudeh tudi slabo prepoznan vir diskriminacije, ki povzroča kršenje človekovih pravic na različnih nivojih in v različnih oblikah. Navedeno vpliva na ravnanja, odnose in odločitve na vseh nivojih in v vseh okoljih. Vpliva na urejanje celih sistemov in družbenih dogajanj.

Človekove pravice starejših v Zeleni knjigi niso dovolj poudarjene in EU ima pomembno vlogo v širšem kontekstu prizadevanj za zaščito človekovih pravic starejših. Morala bi voditi prizadevanja za sprejem Konvencije ZN o zaščiti pravic starejših oseb v okviru dela Odprte delovne skupine za staranje ZN.

Čezmejne situacije so posebno vprašanje, ki mu do zdaj nismo posvečali dovolj pozornosti. V EU bi bilo nujno raziskati stanje in dogajanja, posebej v času in po covid dogajanju, ter oblikovati elemente enotnih rešitev za vse članice.

9. Kako bi lahko EU podprla prizadevanja držav članic pri zagotavljanju pravičnejših, a fiskalno trdnih sistemov socialne zaščite za ljudi vseh generacij, ne glede na spol, starost in dohodkovno skupino?

EU naj prouči in razvije možne nove modele socialne zaščite, ki ne temeljijo le na veljavnem Bismarkovem modelu, ki zaradi mnogih interventnih posegov in spremenjenih demografskih razmer ni vzdržen. Zveza zaposleni in njihovi prispevki je v določeni meri presežena.

10. Kako bi lahko zmanjšali in obravnavali tveganje revščine v starosti?

Stopnja tveganja starostne revščine je v Sloveniji še posebej problematična med starejšimi ženskami*.

Predlagamo, da EU zaveže članice, da pomembna odstopanja, ki vodijo v revščino dela populacije, odpravijo in razmerja uredijo s socialnimi pomočmi ali na druge ustezne načine socialne zaščite.**

11. Kako bi lahko zagotovili ustrezno pokojnino osebam (večinoma so to ženske), ki daljša obdobja delovnega življenja opravljajo neplačano delo (pogosto oskrbo)?

Urediti oz. dograditi bi bilo treba sistem socialnih pomoči in v to vključiti tudi pogoje življenja in dostop do storitev (stanovanja, zdravja, oskrbe...).

V zavarovalnem pokojninskem sistemu to ni izvedljivo brez rušenja temeljnih premis sistema, razen če najdemo vir plačevanja prispevkov za osebe, ki opravljajo neplačano delo.

To bi lahko prevzele države ali namenski solidarnostni sklad na nivoju EU. Ob spremembi pokojninskih sistemov pa je to možno vključiti v elemente enotnega temeljnega dohodka.

12. Kakšno vlogo bi pri zagotavljanju ustreznih pokojninskih prihodkov lahko imele dodatne pokojnine? Kako bi jih lahko razširili po vsej EU in kakšna bi bila vloga EU v tem procesu?

Kako izboljšati pokojnine, da omogočajo dostojen življenjski standard v starosti, v zadnjih letih poskušamo v Sloveniji doseči z izrednimi valorizacijami in raznimi dodatki. Predlog je tudi, da bi bolj spodbujali plačevanje dodatnega pokojninskega zavarovanja.

V celotni EU bi morali omogočiti pokojninske prihodke, ustrezne vsakokratnemu okolju, z uvedbo posebnega zavarovanja na nivoju unije z ugodnim obrestovanjem.

***Zato bi bilo Sloveniji potrebno vdovske pokojnine dvigniti iz sedanjih 15 % na 25 %.)**

****Ob obravnavanju starejših ne smemo pozabiti na dejstvo, da je revščina prisotna tudi pri drugih starostnih skupinah in posebej zaskrbljujoča pri zelo mladih.**

Potrebna bi bila uvedba novega obveznega varčevalnega finančnega stebra za življenje po upokojitvi. Velja premisliti idejo o evropskem UTD za upokojene.

13. Kako bi lahko EU podprla prizadevanja držav članic za usklajevanje ustreznega in cenovno dostopnega zdravstvenega varstva in dolgotrajne oskrbe s fiskalno in finančno vzdržnostjo?

EU naj uredi skupna načela za urejanje zakonodaje v državah EU ter z oblikovanjem kriterijev poskusi harmonizirati plačila izvajalcem.

Uvedba obdobjih splošnih zdravstvenih pregledov bi pomenila upokojenecem potrebno skrb in pomoč v starosti.

V obstoječi normativni ureditvi EU mora država sprejemati ali spreminjati standarde in normative dolgotrajne oskrbe. Potrebne pa bi bili enotni pristopi.

14. Kako bi lahko EU podprla države članice pri obravnavi izzivov dolgotrajne oskrbe? Katere cilje in ukrepe bi bilo treba uresničiti v okviru politike EU glede dostopnosti, kakovosti, cenovne dostopnosti ali delovnih pogojev? Kaj je treba upoštevati pri redko naseljenih območjih?

Nujno je pripraviti enotne, vsaj minimalne, standarde dolgotrajne oskrbe v EU. V standardih bi morali uravnovežiti socialni in zdravstveni del oskrbe. Unija bi morala vsaj moralno, v novih pogojih po epidemiji pa tudi finančno, podpreti izgradnjo sistemov dolgotrajne oskrbe v državah članicah in sodelovati pri vzpostavitvi pogojev za njihovo uresničevanje. Potrebno je tudi poenotenje opredelitve dolgotrajne oskrbe na ravni EU. Tu ne gre le za domove za starejše in negovalne bolnišnice, temveč za oblikovanje in vzpostavitev celovite mreže integriranih multi funkcionalnih servisov v lokalnih okoljih, ki temeljijo na dejanskih potrebah ljudi in ki omogočajo starejšim ljudem čim daljšo samostojnost, neodvisnost in udeležbo v družbi. Podpreti je potrebno policentrično oskrbo in podpreti lokalne iniciative. Z raznimi e-oskrbami in drugo varovalno opremo na daljavo je potrebno podpreti oskrbovance, ki živijo sami na domu. Podpreti in razviti je potrebno dostopnost do brezplačne e-oskrbe. Pri tem pričakujemo podporo in finančno intervencijo EU v vseh državah, kjer to še ni dostopno starejšim ljudem.

Bolj je potrebno vrednotiti pomen in stimulirati usposabljanje prostovoljcev in drugih neformalnih oskrbovalcev za izvajanje storitev dolgotrajne oskrbe.

15. Kako bi lahko starejši izkoristili prednosti digitalizacije mobilnosti in zdravstvenih storitev? Kako bi lahko izboljšali dostopnost, razpoložljivost, cenovno dostopnost in varnost javnega prevoza za starejše, zlasti na podeželskih in oddaljenih območjih?

EU bi lahko izboljšala komunikacijske tokove in poenotila digitalne oblike zdravstvenih storitev ter se posebej osredotočila na to, kako bi dosegla in vključila tiste, ki ne uporabljajo digitalnih naprav.

Medicina na domu predpostavlja določeno splošno stopnjo opremljenosti in posebno namensko opremo. Predvsem je nujna vsebinska in didaktična podpora ter zagotovitev opreme in znanja po neprofitnih pogojih.

Zagotoviti je treba dobre prometne povezave od večjih centrov do oddaljenih regij. Kjer je to ekonomsko nepriljubljeno zaradi majhne frekvence potrebnih voženj, mora kot investitor in vzdrževalec linij nastopiti država. Upokojujencem je treba omogočiti prosto vožnjo ali nakup potrebnih vozovnic za minimalni prispevek. Starejši ljudje morajo biti primerno obveščeni o obstoječih logističnih možnostih.

16. Ali se pri oblikovanju politik dovolj zavedamo vzrokov in učinkov osamljenosti? Kaj bi bilo mogoče storiti za preprečevanje osamljenosti in družbene izolacije starejših? Kakšno podporo lahko zagotovi EU?

Za zmanjšanje socialnih in psihičnih stisk je potrebno razviti in omogočiti tudi možnost audio in video komunikacij, kar se je dobro izkazalo v domovih starejših občanov, ko so v časih socialne izolacije stanovalcem priskrbeli tablice, ki so enostavne za uporabo.

EU lahko zagotovi podporo s smernicami in priporočili ter potrebnimi statističnimi raziskavami ter izmenjavo praks. Kar zadeva preprečevanje osamljenosti je vključevanje v verske, humanitarne in druge nevladne organizacije velikega pomena. Oblikovanih politik ali sistemskih rešitev ni dovolj. Velja spremljati porabo časa za starejše in njihova stanja (SILC) ter občasno narediti poseben popis.

17. Kakšno vlogo pri obravnavi izzivov starajočega se prebivalstva ima lahko upoštevanje večgeneracijskega življenja in stanovanj pri prostorskem načrtovanju mestnih in podeželskih okolij? Kako bi lahko to možnost bolje izkoristili?

Potrebujemo velike soseske s cenovno ustreznimi najemninami in arhitektonsko primernimi objekti, brez ovir za gibanje. Predvsem pa potrebujemo ustrezne podatke o dejanskem stanju in novih potrebah. Potrebna je tudi sprememba statističnega kriterija o prenaseljenosti bivališča. Alternativne oblike bivanja so v Sloveniji prisotne vendar kot izjemni primeri. Poleg oblik sobivanja oseb iste generacije se pojavljajo tudi poskusi skupnega bivanja starejših in mladih, ki so uspešne kadar so možna dopolnjevanja v določenih storitvah. Kot metodo medgeneracijskega sožitja in eventualnega poznejšega sobivanja nekateri uvajajo medgeneracijske delavnice z različnimi temami.

Povzetek pripravila Jožica Puhar
Ljubljana, 7. 5. 2021